

"Vi vägrar vara fiender"

Pilgrims redaktör reser i profeternas spår. I Murens land. Och Löftets.

AV PETER HALLDORF

I

FREDEN HAR ALDRIG kommit enkelt till Israel. När harpvirtuosen och herdedekungen David enar nationen är det efter sju års blodigt inbördeskrig. Ytterligare sju år senare, år 999 f Kr, intar han en liten befäst stad på en bergsrygg i öknen och gör den till nationens nya huvudstad.

Därefter är "historien om Jerusalem historien om världen", som Simon Montefiore uttrycker det i sin stora biografi över den heliga staden.

2

PÅGÅR DET ETT inbördeskrig i dagens Israel? Det beror på vem man frågar. En sak kan dock alla här vara överens om: konflikten mellan Isaks två söner är långtifrån avslutad. Fortfarande håller Jakob ett fast grepp om Esaus häl. Och gör Israel till ett kluvet land.

Numerärt sett är palestinierna inte en minoritet. Det bor omkring sex miljoner

judar i landet – och lika många araber; omkring två miljoner palestinier i själva Israel, två miljoner på Västbanken och två miljoner i Gaza. I enbart Jerusalem är trettioåtta procent av befolkningen palestinier, boende i östra delen. Två procent av den heliga stadens befolkning är kristna.

Hur ser vägen till fred ut? Det var frågan jag ville ställa till dem jag mötte under mitt besök.

3

ERÖVRINGEN AV JERUSALEM var Davids första militära operation sedan han enat de tolv stammarna och blivit smord till kung i Hebron.

Vad var det som fick honom att välja denna befästning till Israels nya politiska och andliga centrum? Det rörde sig ju om ett mycket litet citadell bland de ogästvänliga bergen i Judéen där hettan var plågsam sommartid och kylan bitande under vintern, dessutom belägen långt från handelsvägarna utmed Medelhavskusten. Genom att göra Jerusalem till ny huvudstad väljer David en stad som tidigare varken hade tillhört de nordliga stammarna eller hans eget Juda. En stad som alla kunde acceptera.

4

DET FÖRSTA OMNÄMNANDET av Jerusalem i den hebreiska Bibeln återfinns i Första Mosebokens fjortonde kapitel och är inte så lite gåtfullt.

Efter att Abraham har besegrat fyra kungar som invaderat Kanan österifrån, och befriat sin brorson Lot, heter det: "Melkisedek, kungen i Salem, kom med bröd och vin: han var präst åt Gud den högste, och han välsignade Abram."¹ Den förste som bekräftar att Salem är identiskt med Jerusalem är David, när han i en av sina psalmer skriver: "Gud är känd i Juda, hans namn är stort i Israel. I Salem står hans hydda, på Sion hans boning."²

Det hebreiska ordet *shalem* – adjektivet av *shalom*, fred – är samma ord som i *Yerushalem*, stadens hebreiska namn. Är det en första profetisk antydning om stadens bestämmelse? I Salem verkar Melkisedek, som kallas präst åt Gud den högste. Han ger Abraham sin välsignelse, som i sin tur ger honom tionde av allt.

I likhet med hur det avslutande ledet i namnet Jerusalem anspelar på "fred", är det avslutande ledet i denne prästs namn, *zedek*, en form av det hebreiska ordet *sedaqa*, att handla rätt och rättfärdigt. Det dyker upp i en framtida profetia om Jerusalem i Jeremia 31:23: "Må Herren välsigna dig, du rättfärdighetens (*zedek*) nejd, du heliga berg." I själva namnet framträder visionen om stadens kallelse.

5

MED MIN GUIDE reser jag genom en dalgång känd för sina urgamla, knotiga olivträd. Vi är i norra delarna av Västbanken, på väg till Shilo. Omgiven av vinodlingar och

med frodiga rosmarinbuskar vart man än vänder sig, ligger Israels allra första huvudstad.

I 369 år, från det att Josua intog staden efter ökenvandringen, var den de tolv stammarnas andliga centrum. I Shilo stod Guds ark, här växte profeten Samuel upp och fick sin kallelse. Och han undanhöll inte prästen Eli sin första profetia: du är ansvarig även om du inte är skyldig. Du har sett hur dina söner lever orättfärdigt, men inte brytt dig om det.

Likgiltigheten berövar människan hennes patos. Hon förmår varken sörja på djupet eller glädjas uppriktigt. Vare sig känna äkta medkänsla eller visa upprörd indignation.

6

NÄR VI VANDRAR runt i Shilo ser jag plötsligt: mandelträden blommar! Med en gren från ett sådant träd gav Gud Jeremia en gåta.

På hebreiska heter mandelträd *shaqed*, som är snubblande likt ordet för vaka, *shoqed*. Kanske har det fått sitt namn av att mandelträdet blommar först av alla träd. Det är ett vaksamhetens tecken, ett första varsel om våren.

Jeremia brottas med den fråga varje profet möter: om han nu svarade ja till kallelsen, hur skulle han veta att Gud verkligen var med honom? Gud svarar honom med en ordvits. Jeremia dechiffrerar gåtan. Mandelträdet hemlighet är gömt i dess namn. Så som Jeremia hade sett en gren av ett mandelträd (*shaqed*), så lovar Herren att vaka (*shoqed*) över sitt ord och ta ansvar för dess uppfyllelse. Liksom mandelträdet mognar snabbt, så skulle Gud med hast låta sitt ord gå i uppfyllelse när tiden var inne.

Den syn Jeremia får rymmer stor precision: rabbinerna påpekar att det tar 21 dagar från det att ett mandelträd slår ut i blom tills frukten är fullmogen – lika många dagar som det tog för den fientliga armén från det att man bröt igenom Jerusalems murar, den sjuttonde dagen i månaden Tammuz, tills templet låg i aska, den nionde dagen i månaden Av. Året var 587 f Kr.

7

VARFÖR FÖRSTÖRDES Jerusalem, nedbränt i grunden av den babyloniska krigsmaskinen? Profeten Jeremias besked från Herren går inte att misstolka. Folket, från hög till låg, negligerade en sårbar triad: främlingen, den fattige, den föräldralöse.

8

SHILO ÄR BERÖMD för en bön.

Hannas bön – hon som blev mor till profeten Samuel – står än i dag som ett inspirerande exempel bland judar på vad en bön som kommer ur hjärtat kan åstadkomma.

Jag vandrar genom ruinerna av en gammal bysantinsk kyrka i Shilo. Här har man bland annat funnit en inskription med en fredsbön.

Är bön en tillräcklig kraft för att skapa fred?

9

”JERUSALEM ÄR EN STAD full av bön”, säger syster Rita. Men tillägger: ”Ändå vet jag inte hur det någonsin ska kunna bli fred här.”

”Vi tror på de löften Gud gett sitt folk. Men hur judar och muslimer ska kunna leva i fred här är ett mysterium. Det ligger i Guds hand.”

Under min vecka i Jerusalem bor jag i ett gästhus för pilgrimer utmed Via Dolorosa, byggt just på den plats där Pilatus enligt en gammal tradition uttalade orden: *Ecce Homo*, Se mannen! Pilatus ord har gett namn åt gästhuset som drivs av en grupp Sions-systrar.

Syster Rita från Kanada är en av fem systrar som lever här, och sedan 2006 delar de huset med en grupp från den franska komuniteten Chemin Neuf, sprungen ur den karismatiska förnyelsen i den katolska kyrkan på 1980-talet. Till husets basilika söker sig många för att meditera över passionshistorien och Kristi lidandes väg.

10

KONGREGATIONEN VARS namn är *Notre Dame de Sion* grundades på just denna plats 1848 av en judisk man från Strasbourg, Theodore Ratisbonne. Hans vision var att starta skolverksamhet för kristna, judar och muslimer. Den visionen – ”att arbeta med skillnader”, som syster Rita uttrycker det – har varit central i deras liv sedan dess.

De fyra första systerarna kom hit från Frankrike 1856. Så länge det gick arbetade de med skolor enligt fader Theodores vision. Efter att möjligheterna upphörde har Sions-systrarna allt mer koncentrerat sig på bibelundervisning.

”Vi ägnar mycket tid åt att hjälpa människor att förstå Skriften”, säger syster Rita.

11

FÖR ATT FÖRSTÅ BIBELN är det nödvändigt att även läsa den hebreiska Bibeln, det vi kristna kallar Gamla testamentet. Här finns ett och annat om Gud och krig som inte är enkelt. Kungaböckerna och Krönikeböckerna är ett långt utdraget katekumenat för bibelläsaren. Så småningom kommer profeterna, fostrade vid Guds hjärta, och med dem en fredsvision som världen aldrig tidigare skådat. ”De skall smida om sina svärd till plogbillar.”³

Bibeln berättar bland annat om den första delningen av Israel efter att man bosatt sig i landet, i generationen efter Salomo på 920-talet f Kr. Tio av stammarna revolterade och tog avstånd från de två övriga, Juda och Benjamin.

Vad var skälet till schismen? Den nytillträdde unge kungen, Rehabeam, nonchalerade de erfarna när de gav honom rådet att föra en barmhärtig politik. Istället dubblade han skattetrycket, vilket slog hårdast mot de redan sårbara.

I 2

”VI VÄGRAR VÄLJA SIDA”, upprepar syster Rita. ”Det är viktigt att kristna förstår sina judiska rötter. Därför är det också viktigt för oss att arbeta med både judar och palestinier. Alla våra anställda här i huset är palestinier, både kristna och muslimer, vi vill ha det så.”

”Men om du ser till konflikten i dag”, frågar jag, ”vad är mest angeläget för att komma närmare en lösning?”

Syster Rita tvekar inte om svaret:

”En sak är säker: Israel måste upphöra med ockupationen. Den är omänsklig. Obehaglig. Med tanke på allt som står i Bibeln om att välkomna främlingen förstår jag inte hur de kan göra detta.”

”Hur kan ett land bli välsignat när man handlar så?”, frågar hon sig.

Även många israeler är emot ockupationen, menar syster Rita.

”Det finns israeliska soldater som sitter fängslade för att de har brutit tystnaden om vad de själva sett och blivit beordrade till under sin tid i armén. Jag högaktar dem.”

I 3

JAG BÄR MED MIG syster Ritas uttryck: *att arbeta med skillnader*. Och träffar på ett café utmed Via Dolorosa överraskande Göran Rask, en av mina första förläggare, och hans hustru, översättaren och ikonmålaren Ulla-Stina Rask. Han är numera biskopens i Skara rådgivare i ekumeniska och interreligiösa frågor. Vi har inte mötts på många år, men jag minns ännu den middag han bjöd på efter att min bok *Jungfrumark* sålt i oväntade upplagor för 25 år sedan. Som ledamot i anrika Jerusalemföreningen, som i Betlehem driver en skola med övervägande muslimska elever, besöker han årligen Det heliga landet.

Göran berättar om de ”Tala-väl-om-andra”-kurser som han tagit initiativet till i Skara och Göteborgs stift.

”Heter kurserna verkligen så?” undrar jag.

”Precis så”, svarar han. ”Vi har ofta en förmåga att jämföra det bästa hos oss själva med det sämsta hos andra. Men det finns alltid något att lära av andra. Som kristna har vi något av lära av såväl muslimen som juden. Och när vi inser det upphör vi att förtala eller agitera, och får istället anledning att tala gott om andra. Även om dem som inte delar vår tro och våra uppfattningar i allt.”

I 4

EN REGNIG FÖRMIDDAG besöker jag ett mikrobryggeri i Efraims bergsbygd, startat av en kristen familj som flyttat hem till Israel från USA. Här bryggs det första palestinska ölet med vatten från en lokal källa, En Samia. Det opastöriserade ölet heter *Taybeh*, precis som byns namn.

Taybeh är den by i Israel som har största andelen kristna. Förr hette den Efraim. Det var hit Jesus enligt Johannesevangeliet drog sig undan för retreat med sina lärjungar när motståndet mot honom hårdnade.

”Vi har en vision”, berättar mikrobryggeriets grundare, Nadim. ”Vi vill producera ett högklassigt öl som inte bara placeras Palestina på kartan, men också bidrar till dess ekonomi.”

Jag köper med mig en flaska *Taybeh Dark*. Tillverkat på samma sätt som det öl medeltidens munkar bryggde för att stärka sig inför fastan. ”En generös mängd malt i varje flaska”, inflikar Nadim.

15

TILL ALLA SOM UNDER sitt besök i Jerusalem bor i Gamla stan ger jag rådet: se till att vara vid Gravkyrkan – eller Uppståndelsekyrkan som den hette när den först byggdes på trehundralet – när de öppnar portarna klockan fyra på morgonen.

Då är kyrkan redan fylld av bön sedan ett par timmar. Armenierna, som alltid har sin liturgi först, går in genom en bakdörr och börjar vid tvåtiden. När vi andra kommer två timmar senare har de en halvtimme kvar på sin alltigenom sjungna liturgi, en sällsam upplevelse. Sedan avlöser mässorna varandra. På Golgata och vid Graven. Kyrkan är byggd över platsen för det yttersta dramat.

Bedjarna kommer och går. Efter drygt tre timmar börjar de första turisterna komma. Jag går tillbaka till gästhuset och äter frukost.

16

FRÅN TAKET TILL gästhuset där jag bor ser jag ut över det gamla Jerusalem. Det var just här språkundret inträffade. Helandet av Babelssåret. Man anklagade de andefyllda för att ha druckit ett par öl för mycket. I nästa stund upptäckte man att det gick att förstå vad de sa. Deras tungotal gjorde dem begripliga – inte obegripliga.

Hur mycket är en språkfråga? Vi förstår inte varandra. Talar förbi varandra. Eller vill vi inte förstå varandra?

17

ENSTATSLÖSNING ELLER tvåstatslösning? Det har diskuterats länge.

”Vilket vore det bästa för landet?” Jag ställer frågan till min guide Nabil på vägen tillbaka till Jerusalem från Västbanken. Nabil, som själv är koptisk kristen, svarar:

”Så som det hela utvecklats är det svårt att se att en tvåstatslösning skulle vara möjlig”, svarar han, och tillägger. ”Det bästa vore nog *en* stat där israeler och palestinier kan leva tillsammans, i ömsesidig respekt.

”Men hur ska det gå till?”, undrar jag.

”Vi måste lära oss att lyssna till varandra, och något av det viktigaste är då att vi lär oss

varandras språk. Men palestinier vill sällan lära sig hebreiska, och israeler vill inte lära sig arabiska. För att möjliggöra en gemensam framtid måste vi börja i skolorna. Men i dag finns få skolor för både palestinier och israeler. Kanske en på femtio i hela Jerusalem.

18

HÖGT PÅ MIN LISTA under vistelsen i Israel denna gång står ett besök i Anatot, byn sju kilometer nordöst om Jerusalem där profeten Jeremia växte upp.

Först verkar ingen kunna ge klara besked om var Jeremias Anatot egentligen låg. Bara att det är på Västbanken, och därmed avskuret från Jerusalem av Muren. Här ligger det palestinska samhället Anata. Dit åker varken turister eller pilgrimer, och min guide har, trots lång erfarenhet, aldrig varit där tidigare.

När han i förväg får veta mina önskemål och förhör sig med kollegor svarar alla: "I Anata finns inget att se!" Han beger sig ändå dit för att rekognosera innan min ankomst. Några av de äldre i lokalbefolkning pekar mot en kulle bortanför Anata:

"Där har du vad du söker. Jeremias berg."

19

TROTS ATT JEREMIA ÄR en av Israels stora profeter, är han långt ifrån uppskattad av alla fromma judar i dag. Han förkunnade ju Jerusalems undergång.

Profetens gåva: att se sanningen i vitögat, att inte väja för allvaret utan säga som det är – men utan att förfalla till dysterhet.

Går det att tala sant om det som är svårt, på gränsen till outhärdligt, och likväl förmedla hopp? En verklig profet känns igen på att han eller hon gör just det.

20

"HOPP ÄR INGET abstrakt. Om du hoppas på frihet, måste du arbeta för frihet. Hoppas du på fred, måste du arbeta för fred. Hopp är inte ett passivt tillstånd där du i tystnad accepterar det onda som andra gör mot dig."

Orden kommer från Jean Zaru, den enda kvinnliga kyrkoledaren i Mellanöstern och en av de viktigaste rösterna i den här delen av världen när det gäller fred och försoning. År 2010 fick hon Anna Lind-priset just för sin uthålliga ickevåldskamp mot det förtryck hon själv lever under.

"Ja, vi är trötta och uppgivna. Men som kristna måste vi hitta källor till styrka och uppmuntran – annars går vi under." Säger Jean Zaru.

Hon talar med emfas. Jag vill gärna träffa henne.

21

FRÅN ANATOT TAR VI oss ned i Ein Perat, den djupa ravin där en del judiska bibelforskare tror att Jeremia gömde det linneskynke som Gud uppmanade honom att köpa för att utföra en profetisk aktion.

Här är ökenlandskapet som vackrast. Bilen kör på serpentinvägar ner i ravinen där bäcken flyter. En bit bort ser vi några bergsklättrare som förbereder sig att bestiga en lodrät klippvägg. Ännu längre bort, under ett utskjutande block i ett bergsmassiv, ligger ett litet rysk-ortodoxt kloster där bara en prästmunk bor. Vi går dit och knackar på. Ingen öppnar.

22

"GÅ OCH KÖP DIG ett höftskynke av linne och sätt på dig det, men låt det inte komma i vatten."⁴ Jeremia gör som han blir tillsagd. Efter en tid talar Gud på nytt. Profeten ska nu bege sig till Ein Perat, och gömma höftskynket i en bergsskrev.

När han efter lång tid får uppmaningen att på nytt bege sig dit, berättar han: "Jag gick till Eufrat och letade fram höftskynket där jag hade gömt det. Men då var det förstört och dög inte till någonting."⁵

Detta är första gången som Jeremia utför en symbolisk handling. En form av icke-verbal profetia som kraftfullt kommunicerar Guds budskap.

Jag stannar till vid en klyfta i berget när vi vandrar genom Ein Perat. Kan det ha varit här Jeremia gömde sitt höftskynke?

23

"VARFÖR FICK JEREMIA bära linneklädnaden omkring sina höfter?" frågar kyrkofadern Origenes på 200-talet. Han svarar: "För att visa hur Guds folk är ett skydd för Gud. De står mellan Gud och dem som anklagar honom."

Det var i den andan judinnan Etty Hillesum i koncentrationslägret under andra världskriget kom att förstå sin kallelse: "att ta ansvar för Gud". Att ge Gud en skyddad plats mitt i all terror och skräck.

Det omvända profetiska perspektivet: "Gud är, trots allt, i trygga händer hos oss", skriver Etty två månader före sin död.

24

MUREN SKÄR ETT DJUPT sår genom landet, och det är svårt att inte bli påmind om en annan mur. Även då räckte det att man sa Muren, och alla visste vad man menade. Få trodde att den skulle försvinna. Men när tiden var inne, det oförglömliga året 1989, nådde underströmmarna med full kraft ytan. Allt gick mycket fort – och mycket fredligt tillväga.

Barriären genom Israel, som internationella domstolen i Haag har valt att beteckna som en "mur", började byggas 2002. Den består i dag till tio procent av en åtta meter hög och två meter tjock mur, men mest av taggrådsstängsel. För palestinska jordbrukare vars odlingsmark hamnade på fel sida blev Muren en katastrof. Mellan 25 000 och

50 000 palestinier har genom Muren förlorat sina hem och blivit flyktingar i sitt eget land.

Den israeliska regeringen menar sig kunna visa på tydliga fakta: terrorattentaten i Israel har nästan helt upphört sedan Muren byggdes.

Går Muren att förstå? Går den att försvara?

Meningarna går, som alltid, isär. Bara en sak är helt säker: endast rädsla bygger murar. Ska man anklaga den som är rädd? Eller kan man bara beklaga?

25

DET ÄR TORSDAG, och jag äter lunch på en judisk restaurang i de delar av Jerusalem till vilka kung Hiskia utvidgade staden på 700-talet f Kr när flyktingströmmen vällde in från norra Israel – nuvarande Västbanken – som kuvats av assyrierna.

Fönsterbord. Utsikt över Olivberget och Västra muren. I de här kvarteren bodde profetissan Hulda på 600-talet f Kr, hon som bekräftade autenticiteten av den skriftulle som hittades när man renoverade templet år 622 f Kr. Fyndet var en sensation som ledde till reformation i Israel.

Jag äter en ljuvlig vegetarisk moussaka och kompletterar med en medhavd avokado ur ryggsäcken. Den trevlige kyparen bär pistol i hölstret.

26

DET HAR FORTSATT att regna, och jag har köpt mig ett blommigt paraply för 20 shekel. Men i dag torkar solen långsamt Jerusalems gator, och jag reser till Ramallah för att träffa Jean Zaru.

Hon tillhör kväkarna, eller Vännernas samfund som de också kallas, och har alltså sina rötter i en kristen tradition som utmärkt sig för sin konsekventa och teologiskt grundade ickevåldshållning som metod för förändring. År 2003 kom hennes bok *Fångad av ickevåld* på svenska.

Jean bjuder på en härlig maqluba till lunch i sitt hem i centrala Ramallah, en stad i Göteborgs storlek och därtill palestinernas huvudstad. Hit är det förbjudet för israeler att resa. Ett förbud utfärdat av israeler.

En växande uppgivenhet hörs bland dem som länge kämpat för fred och rättvisa här, och jag frågar Jean Zaru om hon ännu hoppas.

”Vad fanns det för hopp kvar när Jesus brutalt hade dödats?”, svarar hon retoriskt.

Hon menar att det är viktigt att utbilda och utrusta unga människor att konfrontera den till synes hopplösa situation de lever under. De unga behöver bli *empowered*, som hon uttrycker det. Men med andra metoder än våld.

”Jag säger till ungdomar när jag undervisar: ”Tycker ni om det som de andra gör mot er när de brukar våld? Om ni inte gör det, varför skulle ni då själva använda samma metoder?”

27

PÅ VÄGEN FRÅN Ramallah: Muren, återigen. Åtta meter hög skär den genom Västra Jerusalem och skiljer bostäder och människor från varandra. Jag går igenom passkontroll och "incheckning", rigorös som på en flygplats, för att komma igenom gränskontrollen.

Gränskontrollen? Kan det finnas en gräns när det inte är ett annat land jag reser in i? Varför ska jag då visa passet? Och varför släpps inte de som bor permanent bakom Muren igenom för att träffa sina släktingar och vänner som hamnade på fel sida när Muren restes?

Allt är i grått. Betong och armeringsjärn. Unga beväpnade soldater med nonchalanta blickar.

Men det är fullt möjligt, till och med vanligt, att åka på pilgrimsresa till det heliga landet utan att en enda gång se Israels nya klagomur.

Även de mest inbitna Israelvänner – och jag räknar mig dit – måste dock inse att det som skett i Israel de senaste decennierna är en lika stor skamfläck för ett civiliserat samhälle som en gång Berlinmuren i Östtyskland och apartheid i Sydafrika.

28

DEN FÖRSTE I BIBELN som öppet pläderade för ickevåld i mötet med en militär fiendemakt var profeten Jeremia. Det är en aspekt i Jeremias frihetskamp för sitt folk som sällan uppmärksammas. Det gjorde att han betraktades som en quisling. Alla ville bli av med honom.

Vad skulle Jeremia ha sagt om han i dag kom vandrande från Anatot till Jerusalem? (Om man bortser från att han förmodligen inte fått tillåtelse att passera igenom Muren.)

Under sin fyrtio år långa profetkarriär var den politiska och religiösa makten hans måltavla. Arresteringarna av profeten var legio. Ena gången sattes han i en tortyrliknande kammare på tempelgården (kap 20), en annan gång i en mörk fängelsehåla i det kungliga palatset (kap 37).

Varför kunde inte makten tåla honom?

Jeremia placerade envetet den sårbara triaden överst på agendan. Guds favoriter.

29

VI VÄGRAR VARA FIENDER. De orden har familjen Nassar gjort till livsmotto. Orden står skrivna med blått på en stor sten vid ingången till deras farm ovanför byn Nahalin. Sedan tjugofem år för de en tålmodig juridisk kamp för att få behålla den lagliga rätten till den mark som deras familj ägt sedan deras farfar köpte den för 101 år sedan. 42 hektar i bergen söder om Betlehem.

Deras liv i gemenskap går sedan femton år tillbaka under namnet *Tent of Nations*.

Ett namn och en plats som har fått teckenkaraktär i Palestina. Det står för människor som vägrar hata, vägrar låta hopplöshet, fruktan och frustration ta överhanden. Istället har man vigt sina liv åt att bygga broar mellan människor. Liksom broar mellan mark och människor

”De är inte bara ett motto”, säger en av deras volontärer. De talar och handlar så att man förstår att de menar det.” Och han tillägger:

”Det skulle inte förvåna mig om de en dag får Nobels fredspris.”

Jag tar bussen till Betlehem, passerar gränsövergången i *Checkpoint 300*, och fortsätter med taxi på vägen mot Hebron. Efter två mil svänger vi av upp mot kullarna. Mot ett land där varje sten har en historia att berätta.

30

OLIVTRÄD, VINODLINGAR, fikon. En profetisk enklav på sluttningarna utanför Betlehem, 900 meter över havet. I dag är man omringad av fem israeliska bosättningar, utsatt för ständiga trakasserier och försök att konfiskera marken. Man tillåts inte uppföra några byggnader. Vatten och elektricitet är avstängt sedan länge. Vi är på ockuperat område.

”Eftersom området är under israelisk kontroll får vi inte ha vatten”, säger Daoud Nassar. ”Och jag vet varför: de vet att om vi har vatten kommer vi att bli kvar. Därför gör de allt för att försvåra för oss att leva här.”

Berättelsen om Nabots vingård går i repris.

31

VAD SÄGER israelerna själva?

President Benjamin Netanyahu har ett betydande stöd för sin politik. Det är därför han regerar. Går det att förstå även den man tycker handlar obegripligt?

”Jag har alltid försökt ta första steget i dialoger”, säger Jean Zaru som i många år varit engagerad i ekumeniska och interreligiösa dialoger inom Kyrkornas världsråd.

Hur menar hon?

”Man måste alltid försöka förstå den andre. Guds avbild finns i varje människa, och vi har ett ansvar att se den i de andra. Att lyssna till den andres annorlundaskap.”

32

”KÄNSLOR AV HOPPLÖSHET och frustration går inte att övervinna med negativ energi”, säger Daoud Nassar när vi samtalar på farmen. ”Därför försöker vi kanalisera energin i något positivt.”

Under 2017 planerar de att plantera ytterligare 5 000 träd. ”Vi har redan planterat 800 i år”, fortsätter han, och det är mitten av februari när jag besöker dem. De arbetar alltigenom med ekologiska odlingsmetoder.

”Vår vision är att så småningom även grunda en skola där barnen får lära sig om återvinning, miljö och alternativa energikällor.”

”Vi måste ha en positiv vision och ta små steg på vår resa mot rättvisa – i tro, hopp och kärlek. Och vi ser gärna att även israeler kommer hit för att dela livet. Vi måste se varandra i ögonen.”

Resan fortsätter.

33

VILKEN POLITIK företräder profeterna?

”Profeternas ärende är inte den eviga härligheten, utan defekterna i samhället”, hävdar den judiske teologen och filosofen Abraham Heschel. Profeterna är därför obehagliga i sitt nej: nej till krig, nej till exploatering, nej till välstånd på andras bekostnad, nej till fattigdom. Detta oförvanskade nej har ett högt pris. Profeterna får betala med sina liv.

Den profetiska tron rör vid historien. Den lär människan att betrakta världen, leva i den och fatta sina beslut, förvissad om att Gud är verklighetens Gud. Därför är profeternas budskap politiskt, men aldrig så att de allierar sig med en politisk ideologi. Det politiska förhållningssätt profeterna företräder kallar Martin Buber för *teopolitik*. Dess mål är att Guds rike ska ta gestalt, men utan bistånd av de stora imperierna.

Stillhet som politisk hållning är profetens program. ”Vänd om och var stilla, då kan ni räddas, genom lugn och tillit vinner ni styrka.”⁶ En stillhet som inte ska förväxlas med passivitet, utan snarare är en synonym för tro och tillit. Den kritiska frågan när profeten Jesaja konfronterar kung Ahas i Jerusalem på 700-talet f Kr är: Går det att lita på Gud mer än på vapen?

34

PÅ VÄGEN TILLBAKA från familjen Nassar i bergen ber jag min chaufför ta en omväg förbi salesianernas kloster Cremisan. Rykten säger att Muren bara de senaste veckorna börjat äta sig allt närmare klostret. Kan det verkligen stämma?

Jag vill inte tro det, men ser nu med egna ögon. Muren stänger redan av klostret på ena sidan, nu kryper den allt närmare på den andra och viker ner allt i sin väg.

Fader Jean-Maria, klostrets prior, är italienare och kom hit via Libanon 1967. Han visar mig runt.

”Vi befinner oss i limbo”, säger han. ”Vi vet inte vad som kommer att hända. Om det blir himmel eller helvete.”

35

”JAG HAR INTE FÅTT besöka Jerusalem på sjutton år”, säger min taxichaufför som bor i Betlehem. ”Trots att det bara är fem kilometer dit.”

”Stanna hos oss en vecka”, fortsätter han. ”Res runt och se med egna ögon. Efter några dagar kommer du att börja gråta.”

Jag behöver inte så lång tid.

36

UNDER MITT BESÖK får jag veta att det just denna vecka ska hållas en ekumenisk gudstjänst i Födelsekyrkan i Betlehem, en uppföljning av den uppmärksammade gudstjänsten i Lund den 31 oktober förra året. Jag åker dit, och hör den palestinske biskopen Munib Younan – som var inbjudare till Lundamötet tillsammans med påve Franciskus – tala om vad den helige Ande gör just nu för att föra kristna närmare varandra.

Han är själv tecknet. I kväll är första gången i historien som en luthersk biskop får predika i Födelsekyrkan. Och han omfamnas av den katolske nuntien.

37

SIONS DÖTTRAR, som jag bor hos i Jerusalem, ska inte förväxlas med ”sionister”. Namnet Sion nämns redan när David intar staden tusen år före Kristus.

Vad som i Israel kallas ”sionism”, och som består av olika riktningar, är en nationalistisk företeelse som inte är mycket mer än hundra år gammal. Den i sin tur ska inte förväxlas med vad som brukar kallas ”kristen sionism”.

Vi hör ofta uttrycket, men vad står det egentligen för?

”It’s a tricky question”, svarar professor Robert Smith från Oklahoma. Han har ägnat sin forskning åt den kristna sionismens rötter, och jag lyssnar till honom när han föreläser i tyska evangeliska kyrkan, bara ett stenkast från Gravkyrkan.

Robert Smith har kommit fram till en definition: Kristen sionism är *att utifrån vissa kristna övertygelser agera politiskt för att främja och bevara judisk kontroll över de geografiska områden som i dag utgör Palestina och Israel.*

Jag uppskattar hans föredrag. Han skulle kunnat raljera över sina meningsmotståndare. Det finns inte ett spår av det.

”Jag vill försöka förstå”, säger han. ”Förstå hur man tänker och varför. Det har varit min utgångspunkt hela vägen.”

Han berättar att han själv växt upp i en from evangelikal miljö som han beskriver som ”mycket Israelvänlig”. I det ligger ingen värdering. ”Det finns förhoppningsvis ingen kristen som inte är intresserad av att stärka judisk-kristna relationer”, säger han. Men sionismen då?

38

ALLT FLER MELLANÖSTERNKÄNNARE menar i dag att tiden för en tvåstatslösning har runnit ut. Vilka alternativ finns då? Går det att tänka ”utanför boxen”, att se möjligheten av en helt annorlunda politisk arkitektur: två parallella statsstrukturer som *båda* täcker hela landområdet mellan Medelhavet och Jordandalen, där israeler och

palestinier lever under jämlika och rättvisa förhållanden, med möjlighet för israeler att leva kvar på Västbanken och palestinier att slå sig ner i alla delar av det historiska Palestina – och med Jerusalem som huvudstad för bägge?

Ett växande antal såväl israeliska som palestinska experter och diplomater talar i dag om ett sådant scenario. Som Gideon Levy, israelisk journalist, uttrycker det: "Nu är tiden inne att tänka det otänkbara i denna ändlösa konflikt."

39

NÄR ROBERT SMITH var klar med sin bok om den kristna sionismens rötter och hade bokrelease hemma i Oklahoma, satt hans mormor Alice, 94 år, på första bänken.

"Jag hade nog, lite föraktfullt, betraktat henne som en kristen sionist, och tänkte att jag nu skulle ställa några testfrågor."

- Granma Alice, tror du att Jesus ska komma tillbaka?
 - Av hela mitt hjärta! Han kan komma i dag.
 - Granma Alice, tror du att Bibelns löften till Israel fortfarande gäller?
 - Vartenda ett! Gud sviker inte sina löften till sitt folk.
 - Granma Alice, tror du att judarna bör ha laglig ensamrätt till Jerusalem?
 - Nej, varför skulle jag göra det? Jag har alltid trott att Jesus vill att vi ska dela allt.
- "I den stunden visste jag", säger Robert Smith: "nej, granma Alice är inte en kristen sionist."

40

SHABBAT SHALOM! Lördag kväll, min sista dag i Jerusalem och jag går ner till Västra muren där judar sörjer sitt förlorade tempel och ber om ett nytt. Här flödar bönen.

Jag håller med syster Rita. Det är mer angeläget än någonsin att vi som kristna lär känna våra judiska rötter. En politisk ideologi som börjar få likheter med kung Manasses regim i Jerusalem i början av 600-talet f Kr riskerar att skymma de rika skatterna i den hebreiska traditionen.

Även då var det byggboom och ekonomisk högkonjunktur i Israel. Men priset var högt. Manasse "lät... så mycket oskyldigt blod flyta att det fyllde hela Jerusalem"⁷

41

"ALLA BLÖDER HÄR", sa Jean Zaru när vi samtalande över lunchen i Ramallah.

"Vi blöder fysiskt. Israel blöder moraliskt."

Konflikten gäller Landet. Vem tillhör det egentligen? Judarna? Palestinierna? De kristna? Hur ser vägen till fred och försoning ut?

Efter Kristus finns ett nytt paradig. *De hade allting gemensamt.*

PETER HALLDORF är Pilgrims redaktör och preses för Ekumeniska Kommuniteten i Bjärka-Säby. Han utkommer i november med en bok om profeten Jeremia.